

In memoriam *Dr. sc. fra Andrija Zirdum – lik i djelo*

Navršilo se šest godina od preminuća Žeravčanina plehanskog franjevac *dr. sc. fra Andrije Zirduma*, profesora povijesti, plodnog pisca i istraživača te skupljača jedne od najvećih zbirki umjetničkih djela i muzejskih eksponata u Bosanskoj Posavini, ali i šire.

Fra Andrija, krsnog imena Josip, rođen je 8. veljače 1937. godine u Žeravcu u velikoj obitelji (otac Blaž i majka Anica rođ. Lovrić imali su jedanaestero djece). U svojem rodu Zirduma imao je, uz radine i pobožne roditelje te složnu braću i sestre, i dobrih uzora. Njegov stric *vlč. Juraj* (1905. - 1980.) bio je u tri navrata župnik u Vidovicama i velik broj godina u Bosanskom Šamcu. Još uvijek se spominje i živi u sjećanju vršenja službe dobrog pastira među svojim bivšim župljanima. Drugi stric *fra Vjekoslav* (1910. - 1978.), krsnog imena Petar, bio je poznati bosanski franjevac koji je vršio službe župnika, gvardijana i provincijala. Godine 1957. napisao je poznatu knjigu *Plehan i okolica*, u kojoj je opisao župe plehanskog kraja. Fra Andrijina starija sestra *Veljka* (1931. - 2009.), krsnog imena Ana, bila je redovnica đakovačkih sestara svetog Križa koja je jedno vrijeme bila i njihova poglavarica te dugogodišnja uspješna djelatnica citološkog laboratorija zagrebačke klinike Šalata, za što se pripremala i specijalizirala u klinikama u Švicarskoj. Posebno je bila spremna pomoći oboljelima iz svojega rodnog kraja. Fra Andrija ima i starijeg brata *fra Velimira* (rođenog 1935. godine), krsnog imena Ivko, trenutno najstarijeg franjevca Bosne Srebrene, koji je na sam blagdan svetog Franje Asiškog 2020. godine proslavio u Žeravcu svoj dijamantni jubilej – 60 godina svećeništva. Ova nadasve pobožna obitelj, kao i spomenuti im rod Zirduma, služili su, a i danas služe dostojnim primjerom mnogim mlađim generacijama Žeravčana i šire.

Fra Andrija je u rodnom Žeravcu završio osnovnu školu, a potom je školovanje nastavio u Derventi, Slavanskom Brodu i Visokom na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji. Filozofsko-teološki studij završio je u Sarajevu i Ljubljani 1965. godine, dok je za svećenika zaređen 1963. godine. Magistrirao je u Ljubljani 1968. godine s radom naslovljenim *Doprinos II. vatikanskog sabora nauku o spasenju*. U Ljubljani je i doktorirao 1977. godine s radom naslovljenim *Filip Laštrić Očevac (1700.-1783.): Prilog kulturnoj i crkvenoj povijesti Bosne i Hercegovine*.

Vršio je različite svećeničke i redovničke dužnosti. Bio je *župnik* u Bihaću (1964. - 1965.), na Plehanu (1973., 1983. - 1985., 1987. - 1992.), u Sanskom Mostu (1985.) i Bugojnu (1985. - 1987.), *domeštar* franjevačkih

novaka i *predavač* u Kraljevoj Sutjesci (1965. - 1973.), *profesor* i *dekan* Franjevačke teologije u Sarajevu te *gardijan* i *ekonom* u sarajevskim samostanima sv. Pavla na Nedžarićima i sv. Ante na Bistriku (1973. - 1983.).

Na Plehanu je 1985. godine zajedno s *dr. sc. fra Vjekom Božom Jarkom* utemeljio biblioteku „Slovoznak“. Planirali su izdavati brošure i knjige. Počeli su skupljati i arheološke predmete surađujući s brojnim arheolozima, posebice s dvojicom arheologa iz ovoga kraja - *dr. sc. Alojzom Bencom*, rođenim na Plehanu, i *dr. sc. Đurom Baslerom*, rođenim Sijekovčaninom. Do rata su skupili pozamašnu zbirku predmeta. U to vrijeme u fratarskim redovima je izrastala ideja novog umjetničkog stila građenja sakralnih objekata pa nije bilo lako mlađima uvjeriti starije, a kamoli još prosti puk, u zamjenu starih stilova novima - posebno u modernoj tehnici slikarstva. I kao da je znao što će se u tako bliskoj budućnosti dogoditi, pa je uspio poznatog hrvatskog akademskog slikara i ujedno svojeg velikog prijatelja *Slavka Šohaja* - kojega umjetnici prozvaše „modernim klasičarem“ - uvjeriti i namoliti da se prihvati projekta oslikavanja *14 postaja Križnog puta*³ nove žeravačke crkve u romaničkom stilu, za još uzvišeniji doživljaj obavljanja tradicionalne katoličke korizmene pučke pobožnosti.

Pred pad Bosanske Posavine fra Andrija se zatekao u Njemačkoj kao pastoralni pomoćnik njemačkim župnicima u Freiburgu i Lenzkirchu, odakle je često organizirao humanitarnu pomoć prognanicima Bosanske Posavine. Od 1993. do 2008. godine živio je u franjevačkom samostanu u Slavanskom Brodu, odakle je otišao u svoj rodni Žeravac na službu župnog vikara.

Vrativši se u svoj rodni Žeravac 13. siječnja 2008. godine, čekajući podugo da mu se uredi apartman i radni kabinet, a ponad svega dobrodošlica župnika i sveopća radost one šačice povratničkog puka da će sad uz molitve, šetnje, posjećivanje i razgovore biti s njima i fra Andrija, kao da

¹ Inicijativom sadašnjeg žeravačkog župnika *fra Mirka Filipovića* u lipnju 2022. godine proslavljena je 45. obljetnica postavljanja postaja Križnog puta, kojom prigodom je župnik ujedno promovirao i svoju knjigu *Ođ križa do uskršnuća*. Pogovor knjizi napisao je mons. dr. sc. Marko Semren, pomoćni biskup i generalni vikar Banjolučke biskupije, posebno potvrđujući da fra Mirko u svojem tekstu, „nadahnut slikarevom interpretacijom svake pojedine postaje, uranja u plodnu povijest franjevačke duhovnosti, za koju je sva povijest čovječanstva u znaku križa i svaki ljudski život u određenom smislu križni put, te u Isusovoj mucu slavi pobjedu križa“ (Filipović, 2022, 50). I tako se saznalo, što iz knjige što iz izlaganja stručnjaka i kritičara povijesti umjetnosti, da su postaje žeravačkog Križnog puta akademskog slikara Slavka Šohaja u obradi te teme među pet najkvalitetnijih ostvarenja te vrste 20. stoljeća u svijetu.

je dobio novu snagu, neka obnovljena krila. Naime, često je običavao šetati „brzim“ korakom do Zirdumova sokaka zatekavši ponekad nekoga tko je čistio svoj grunt, pripremao se za donaciju i obnovu, rado ga hrabreći i nadajući se da će se još tkogod vratiti na svoju očevinu. Rado je susretao i ostale mještane ne samo na pučkoj misi nego ih je posjećivao i pitao može li štogod pomoći, a jedno je vrijeme svakoj povratničkoj kući srijedom donosio količinu kruha za sedam dana ili još po koju nužnu namirnicu kao dar od njegovih prijatelja iz Slavenskog Broda, gdje je za vrijeme boravka ostavio dosta svojih napisanih djela. Među vjernicima se pamti kao dobar ispovjednik, naročito među izbjeglim Posavljacima kojima je rado činio svaku uslugu. Za svoj rad nagrađen je i od gradskog poglavarstva grada Slavenskog Broda, kao i od samog gradonačelnika

Kad god se bude govorilo i pisalo o kulturnoj baštini Hrvata derventskog kraja, kritički prosuđivalo po vrijednosti i važnosti te po brojnosti artefakata, na samome vrhu stajat će *Zbirka Žeravac – katalog umjetnina i muzejskih predmeta* - kako ju je nazvao fra Andrija, njezin autor i vlasnik. Zbirku je posvetio 150. obljetnici svoje župe Žeravac. Sva svoja pisana, skupljana, donirana djela, nasljedne honorare, jednom rječju svu svoju pisanu ostavštinu poklonio je župi Žeravac i svojem rodnom selu Žeravac. Fra Andrija nas stalno podsjeća i očinski poručuje: „Umjetnička djela i predmeti iz kulturne baštine već sami mnogo govore. U uvodu sam napomenuo da ću ovdje, poglavito kao povjesničar, pobilježiti neke svoje poduhvate i radove što su utjecali i pridonijeli ovoj ovakvoj zbirci. Opisat ću susrete i razgovore s ljudima koji su mi pomagali. Time ih se želim sa zahvalnošću sjetiti te predusresti neke proizvoljne komentare. Možda će pojedini ulomci izgledati nepovezani zato što sam svjesno želio skratiti dulja pričanja. Želim da moj osobni cjelokupan arhiv, koji je prilično sređen, i nakon moje smrti ostane u Žeravcu.“⁴

Čitava Zbirka posjeduje fascinantnih 1165 djela, a kako je do njih dolazio, reći će i ako se treba opravdati, sam: „U blizu polustoljetnom djelovanju, različiti poslovi i pothvati omogućavali su mi susrete i poznanstva s likovnim i kulturnim djelatnicima.“⁵ Pravilo je, kad se jednom krene u skupljanje, da se više ne zaustavlja. Koriste se različite mogućnosti. Najlakše je kupovati. Pri razmjeni je vještina trgovanja, a za darove treba biti zaslužan. Tako je neka djela nabavljao i na aukcijama. Sa zadovoljstvom se može reći da je dobar dio umjetnika, a čija se djela nalaze u zbirci, službovalo u klasi predavača ili profesora na likovnim akademijama Sarajeva, Mostara, Zagreba, Beograda ili drugdje te su predstavljali ime i nadasve poštovanje u

² Andrija ZIRDUM, *Zbirka Žeravac: katalog umjetnina i muzejskih predmeta* (Plehan: Biblioteka Slovoznak ; Široki Brijeg: Suton, 2010.), 235.

³ A. ZIRDUM, *Zbirka Žeravac: katalog umjetnina i muzejskih predmeta*, 265.

društvu svojega doba. Zbirka posjeduje, između ostalog, radove onih najpoznatijih suvremenika: 5 djela *Ivana Meštrovića*, 11 djela *Ede Murtića*, 44 djela *Zlatka Šulentića*, 21 djelo *Zlatka Price*, 80 djela *Đure Sedara*, po 19 djela *Frana Šimunovića* i *Ljube Ivančića*, 4 djela *Frana Kršinića*... ipak najviše djela - njih čak 531 pripada sarajevskom slikaru *Ljubi Lahu* s kojim je fra Andrija niz godina prijateljevao te je od njega kupovao, razmjenjivao ili dobivao na dar mnogo crteža, ulja i tempera, od kojih posebno treba izdvojiti neke od ženskih portreta i bosanskih krajolika. Povrh toga zbirka posjeduje i 164 muzejska predmeta, među kojima 25 arheoloških iz neolita, filigranski nakit, vezeno i tkano platno, dijelove narodne nošnje te 33 originalna izdanja knjiga tiskanih u 18. i 19. stoljeću, među kojima je i prva pisana povijest Bosne *Epitome vetustatum Bosnensis Provinciae*, autora fra *Filipa Lastrića*. Ovom dijelu zbirke pripada i originalni rukopis jedne *Ljekaruše*. I svega toga ne bi bilo da zbirka nije preživjela ratna zbivanja. Nešto je izgubljeno, ali većina je tu zahvaljujući ljudima koji su pronašli i procijenili vrijednost te je predali institucijama. Bilo je to ogledalo ljudskosti uza sve ostalo nečovještvo u ratu. A tu se pokazala i ekumenska fra Andrijina revnost, što potvrđuje i jedno od njegovih glavnih djela - *Povijest kršćanstva u Bosni i Hercegovini* (2007). Po nekima je to trebalo nasloviti *Povijest katoličanstva*, što i ne bi bio promašaj, ali fra Andrija se uzorno držao svoje vjere pritom uvijek poštujući i druge. Jedini je s ovih prostora bio pozvan kada se 2013. godine u Nišu obilježavala 1700. godišnjica Milanskog edikta. Njegovim ostalim poznatim djelima pripadaju monografije *Filip Lastrić - Očevac: 1700 - 1783*. (1982.); *Ulice nekada i sada* (1989.); *Plehan: Ponovno rođenje* (1995.) te knjige *Pisma bosanskih franjevacu 1850. - 1870*. (1996.); *Počeci naselja i stanovništva brodskog i gradiškog kraja 1698. - 1991*. (2001.).

Posljednju godinu svojega života zbog lošeg zdravstvenog stanja proveo je u Slavonskom Brodu u Domu za starije osobe. Preminuo je u brodskoj bolnici 29. ožujka 2017. godine. Iz Slavonskog Broda ispraćen je 1. travnja 2017. godine misom zadušnicom u franjevačkoj crkvi Presvetog Trojstva s početkom u 9,30 sati. Misa zadušnica u plehanskoj crkvi sv. Marka bila je istog dana s početkom u 12,00 sati, a predvodio ju je vrhbosanski nadbiskup kardinal Vinko Puljić, dok je sprovod predvodio provincijal Franjevačke provincije Bosne Srebrene fra Jozo Marinčić.

Fra Andriji se ostvarilo i više od onog što je često znao govoriti: „Kada odem u Gabrielovo krilo, volio bih da me se narod sjeća kao dobrog fratra.“ I uistinu, mnogi ga se sjećaju i kao dobrog fratra i kao dobrog prijatelja.

dr. sc. Ivana Šustek